

نانک بانی وچ انسان دوستی دی تعلیم تے پریرنا

Abstract:

The civilization of the Indus Valley has always enlightened the world. Especially in the Punjab, the world adopted the culture of the subcontinent in order to acquire Buddhist ideas and Genies knowledge. Later, the inhabitants of this land gave birth to the Bhagti wave, which sent a message of love, peace, brotherhood and equality to the world, which was the reason why the civilization and culture of Punjab spread everywhere. This revolutionary message was conveyed by the great fifteenth century researcher Sri Guru Nanak Sahib not only to his future generations in the form of Sri Guru Granth Sahib but Guru Sahib also. He taught morality to the society to fight against oppression and barbarism. This message of Guru Sahib became so common in the society that the world was stunned. The existence of philanthropy in the subcontinent today is due to this revolutionary message of Guru Sahib. It needs to be generalized.

Keywords: *Civilization, Enlightened, Revolutionary, Morality, Sri Guru Nanak Sahib, Society, Philanthropy, Subcontinent, Generalized.*

برصغیر پاک و ہند وچ سچ دے اُپدیش لئی بہت سارے گوروواں، اوتاراں، پیراں تے بھگتاں دا جنم ہویا۔ ایسے دھرتی اُتے سکھ مذہب دے بانی سری گورو نانک صاحب جی دا پنڈرھویں صدی وچ سچ

تے منکھتا لئی، انسان دوستی، برابری دے لئی، حلال روزی لئی تے حلال کما کے ایس نوں دوجیاں وچ ونڈن لئی جنم ہو یا۔ گورو صاحب نے اپنے جیون تے اپنے کلام نال ایس نوں ثابت وی کیتا۔ پنجاب دی عظیم دھرتی اُتے لنگر (برابری دے نال اک لائن وچ بیٹھ کے مفت کھانا) وی سری گورو نانک صاحب جی نے سچا سودا توں شروع کیتا، جیہڑا بعد وچ پنجابی رہتل وچ رچ بس گیا اتے اجو کے ویلے وی پنجابیاں دے لنگر دی دھم پوری دنیا وچ اے۔

سری گورو نانک صاحب جی اپنے خاص وچاراں دے بانی سن تے بانی گورو صاحبان دے اوس وچار دھارا دے پرچارک وی سن۔ ایشیا دے چار وڈے دھرم بارے سٹروپ نے اپنے وچاراں پرکار ساخجے کیے:

"In this respect, he is distinctive. The other founder of the religions originating in India, Mahavira and the Budha. So far as is known, did not write part of the sacred scriptures of their faiths."⁽¹⁾

گورو نانک بانی دے نال نال وچار دھارا نوں سمجھنا بہت ضروری ہے۔ شاعر مشرق ڈاکٹر محمد اقبال وی ایس خطے دے سارے دھرم دے چنگے جانوسن۔ اوہناں نے گورو نانک جی دی وچار دھارا نوں سمجھ کے اوہناں نوں اک مکمل منکھ یعنی ”مردِ کامل“ داناں دتا۔ اوہناں دی نظم ”نانک“ دا اک شعر ایس پرکار اے:

پھر اٹھی آخر صدا توحید کی پنجاب سے

ہند کو اک مردِ کامل نے جگایا خواب سے⁽²⁾

خواب کیہ سن صرف بھید بھاسی۔ شودر دا غم خانہ سی۔ انسانیت سسک رہی سی۔ برابر تا اک سفنا بن گیا سی۔ ونڈ جاگیراں نوں دھار مک طور تے سی۔ ایس نوں میکالیف نے اپنے اکھراں وچ انج ڈھالیا اے:

"The sikh religion differs as regards the authenticity of its dogmas from most other theological systems. Many of the great teachers the worlds has known have not left a live of their composition and we only know what thy thought through tradition or second-hand information. But the compositions of the Sikh Guru are preserved and we know at first hand what they thought."⁽³⁾

بنیادی سچائی اُتے ویلا اپنا اثر نہیں پاسکدا۔ سمجھن وچ بھلیکھا لگ سکدا ہے کیونکہ سچائی بھاویں بدلدی نہیں پر پھیلدی ضرور اے۔ پھیلاؤ نوں بدلی سمجھنا بھلیکھا اے۔ ایس بارے گورو صاحب نے ایس جگ نوں اپنی الہی بانی راہیں اک انمول سنیہا دے دتا اے۔ فرمان اے:

(سلوک محلہ پہلا)

سچ پرانا ہوئے ناہی، سینتا کدی نہ پاٹے

نانک صاحب سچو سچا تچر جاپی جاپے (4)

گورو نانک فلسفے وچ سب توں ودھ جس شے نوں اہمیت دتی جاندی اے، اوہ انسان تے انسانیت اے۔ گورو صاحب نے معاشرے دی اُچ نیچ، ذات پات، مذہبی وکھرے تے سماجی بُرائیاں دی کھل کے مخالفت کیتی اتے منٹھ دوستی دا پرچار کیتا۔ بھاویں اوس دا تعلق کسے وی مذہب نال ہووے، اس نوں اہمیت دتی کہ اوس نوں قدرت دی انمول رچنا کہیا:

سبھ کو اُچا آکھیں نیچ نہ دے کوئے

اکننا بھانڈے ساچیئے اک چائن تہہ لوئے (5)

ایکلتا تے انسان دوستی دی روایت جیہڑی پنجابی رہتل یاں وسیب وچ پہلوں توں موجود سی پر گورو نانک صاحب نے ایس نوں برابر تاپا کے ہوو مضبوط کر دتا۔ ایس دی مضبوطی کارن پنجاب وچ ایس دے پیر کدھرے وی تھڑکدے نہیں۔ ایس وچ کدے وی مذہب، رہتل، زبان، علاقہ، لباس وغیرہ دا کوئی ٹویا بیہ نہیں۔ ایہو ای انسان دوستی اے۔ جے سوما، سوچ اے تاں وگدے پانی وچ ایتھوں اوتھوں کوئی لکھ کان آن وے تاں اوس نوں گندلا نہیں کر سکدا۔ گورو صاحب نے اپنی ساری بانی وچ اک سوئے نال جڑے رہن تے زور دتا اے۔ اک نور ہن سارا پسا اے۔ جیویں گورو صاحب جی دی بانی وچ رقم ہے:

(راگ دھناسری محلہ پہلا)

سبھ میں جوت، جوت ہے سوئے

تس دے چائن سبھ مہیں چائن ہوئے

گور ساکی جوت پرگھٹ ہوئے

جوتس بھاوے سو آرتی ہوئے (6)

ایس وچار نوں جے کردلوں منوں من لینے تاں چنگے مندے دا بھید بھاو ختم ہو جاند اے۔ ایس

حالت وچ اوس نوں اک مضبوط کیندر مننا پوے گا۔ جتھوں روشنی نکل کے سبھ دے مناں نوں اکو جیہار روشن کردی اے، کوئی فرق یاں بھید بھاؤ نہیں ہوندا۔ سری گورو نانک صاحب جی دی بانی دا آدھارا ایہو ہے۔ ایہو چتر آپ جی دے عملی جیون وچ اجاگر ہے۔ کتھنی نوں کرنی نال جوڑ کے گورو جی فرماندے نیں:

(سری راگ محلہ گھر چوتھا)

ایسی بول وگاڑ وگاڑے بول
توں ندری اندر تولہے تول
جہہ کرنی تہہ پوری مت
کرنی باجھوں گھٹے گھٹ (7)

عمل جاں کرنی مت دا تاوی اے۔ کرنی دے میدان وچ جو لگ اگے جاندے ہن، سو جھ بوجھ نے اوہناں دا پورا پورا ساتھ دتا اے تے اُس دی مت روشن ہو کے روشنی و نڈن لگ پیندی اے۔ ایس روشنی نوں گورو صاحب سورٹھ محلہ پہلا گھر تیا وچ ایس پرکار بیان کردے ہن:

بھنت نانک بوجھے کو بیچاری
ایس جگ مہیں کرنی ساری
کرنی کیرت ہوئی
جا آپ ملیا سوئی (8)

بھاوکوئی وچاروان ہی کرنی نوں سرسٹ سمجھدا ہے تے ایس نوں ای اپنے جیون دا مڈھلا آکار بنالیندا اے۔ اسلام دھرم دا مڈھلا نقطہ عمل ہی ایہو اے۔ جس نوں ڈاکٹر محمد اقبال نے اپنے شعراں وچ ایس پرکار بیان کیتا ہو یا اے:

عمل سے زندگی بنتی ہے جنت بھی جہنم بھی
یہ خاک کی اپنی فطرت میں نہ نوری ہے نہ ناری ہے (9)
عمل دے نال نال انسانیت وی ہونی چاہیدی اے۔ جد دوجے انسان نوں ایس دے دھرم، جات، یاں لباس نوں ویکھے بغیر ای ایس نوں گل لانا سکھیا وی گورو صاحب دی بانی دی نشانی اے:

(سری راگ محلہ پہلا)

نیچاں اندر نیچ جات نیچی ہوں ات نیچ
نانک تن کے سنگ ساتھ وڈیاں ہوں کیا رہس
جتھے نیچ سمائی آن تھے ندر تیری پکھیسی (10)

جیہڑے نیویاں وچ نیویں ذات اتے سبھ توں نیویں ذات دے لوک نیں، نائک اوہناں دا سنگی ساتھی اے۔ وڈیاں دا ساتھی نہیں اے۔ دوجیاں دی مدد دا جذبہ بندے نوں انسان بنانا اے۔ جدوں اوس داسریر حرص، ہوس، طمع توں پاک ہووے گا، اوہ دل نال دوجیاں دی قدر کرے گا جیویں اوہ اپنے رب دی کردا اے نہ کہ اوہ دوجیاں دے مال تے اکھ رکھے۔ اوس آدمی بارے گورو صاحب کیہ فرماندے نیں۔ دوجیاں دے مال تے نظر رکھدے نیں یاں فیئر لالچ کردے نیں۔ لالچ ایکتا، اکھ تے سنگت نوں بھنگ کر دی اے۔ ایکتا بارے بہت گلاں ہونڈیاں ہن۔ آپسی بھائی چارے بارے کہن دا رواج عام ہے پر جس ویلے کوئی مشکل ویلا دکھ آوندا اے تاں ایس ویلے کیول بندہ کلا رہ جاندا اے۔ وکھ وکھ دلیلاں نال انسان دوستی دی گل بہت ہونڈی اے۔ امن، شانتی، پریم دی گل بہت چلدی اے؛ پر جدوی انسان نوں چوٹ و جدی اے، اوہنوں دکھ ملدے نیں، اوہ تھے اوہ انسان ولوں ہی دتے جانندے ہن۔ ایہ چوٹ دھرم دے ناں، رہتل دی چکی وچ، ذات پات دے آدھار وچ، زبان دی وڈیائی، علاقے نوں مقدس سمجھ کے جاں فیئر پوشاک دی سٹھرائی ہون تے ہونڈی اے۔ ایس لئی گورو صاحب کس دا ساتھ دیندے ہن۔ اوہناں الہی بانی وچ ایس نوں پرکار بیان کیتا اے۔

(پہلی پاتشاہی)

گلی بھست ن جائے چھٹے سچ کماے

مارن پاپیے حرام نہیں ہوئے حلال نہ جائے

نائک تھی گوڑیئے کوڑ پلے پائے (11)

جے ایس گل دا جائزہ لوو، تاں ایس وچ ایہ گل نتر کے ساہمنے آونڈی ہے۔ دھرم دی اہمیت سچے بندے نوں چن دی اے نہ کہ کوڑے بندے نوں۔ کوڑی کمائی کرن والا اخیر وچ کوڑ ہو جاندا اے تے کوڑ ایس دیاں نسلاں نوں کوڑ کر دیندا اے۔ ایس دے علاج لئی گورو صاحب نے اپنی بانی وچ آکھیا اے کہ اوس دی پراپتی اوس ویلے ہووے گی، جد ساڈے اندر نیک کمائی ہووے تے اوہ کوڑ توں پاک ہووے اتے جس نال تہاڈی عزت، مان مریادہ سب کچھ پراپت ہوندا اے۔ اوہ کیہ ہے؟

(سری راگ محلہ پہلا)

بابا بولے پت ہوئے

اوتم دے دراوتم کہیے

نچ کرم بہہ روئے۔ رہاؤ۔ (12)

جس انسان دے اندر غرور، تکبر، لوبھ نہ ہووے، اوس نوں قدرت ایس جگ تے ای ستکار دیوے گی۔ اوس نوں جگ وچ سیوا (خدمت) تے لا دتا جاوے۔ اوہ انسان دی سیوا ایس پرکار کرے گا کہ اوس نوں ہر منکھ وچ ایس پر یو پر ماتما دارو پ نظر آوے گا تے ایس اندر حرص تے ہوس ورگے وڈے شیطان نیڑے وی نہیں آون گے۔ ایہو وجہ ہے کہ گورو نانک صاحب نے اپنے پُتراں توں ودھ مریداں نوں ترجیح دتی اے تے ایس سیوا دی وجہ توں ای گورو صاحب اپنی گورو تا گدی اوس مرید نوں دتی جس وچ سیوا دا جذبہ پُتراں توں ودھ سی۔ ایس امتحان وچ اوہناں نہ صرف سیوانوں ویکھیا سگوں ایس دے نال نال لوکاں دیاں آشاواں تے کیرت کمائی دے سوئے نوں وی اولیت دتی کیوں جے کیرت کمائی (حلالی کمائی) توں بنا پوجا پاٹھ دی کوئی وقعت نہیں ہوندی۔ ایس لئی کیرت نوں سبھ تے فضیلت دتی اے:

(سلوک محلہ پہلا)

گیان و ہونا گاوے گیت
 بھکھے ملاں گھرے مسیت
 مکھٹو ہوئے کے کن پڑھائے
 فقر کرے ہور جات گوائے
 گور پیر سدائے منگ جائے
 تا کے مول نہ لگیے ہائے
 گال کھائے کچھ ہتھہو دیئے

نانک راہ پچھانہ سہیئے (13)

ایس شہد وچ گورو صاحب نے صاف بیان کیتا اے کہ جیہڑے منکھ محنت مشقت کر کے لوکاں دی سیوا کردے نیں، اوہناں نوں ای رب دی پچھان ہوندی اے تے اوہناں نوں ای دنیا تے آخرت وچ ایس دا پھل ملدا اے۔ کسے ہور دی کمائی نوں غلط نگاہ نال ویکھن وچ پاپ سمجھیا اے۔ گورو صاحب کیرت کمائی دے نال سیوا کرن والے نوں وڈی سوچ تے وڈا منکھ مندے ہن۔ دو جے دی سیوا منکھ نوں انسان بناوندی اے۔ اپنے بارے سوچنا، جانوراں وچ سبھ نالوں زیادہ اے:

(محلہ پہلا)

حق پرایا نانکا، اُس سور اوس گائے

گر پیر ہا ماتا بھرے جامُ دارن کھائے (14)

جس منگھ دے اندر لالچ لو بھ اتے غرور نہیں ہووے گا، قدرت ولوں اوس داستکار ہووے گا۔ سیوا دا مطلب خدمت کرنا ہے۔ جدوں کسے وی انسان وچ سیوا دا جذبہ ہووے، غرور اتے تکبر ورگے وڈے شیطان اوس دے نیڑے وی نہیں آؤندے۔ ایہو کارن اے کہ گورو صاحبان نے ایس لئی پرواراں توں ودھ دُنیا وچ سیوا دار رہن دتے۔ گورونانک صاحب جی دے فرمان موجب سیوا داکم وڈی سوچ اتے وڈا منگھ ہون داناں اے۔ ایس سوچ توں گورو گرنٹھ صاحب وچ براجمان بابا فرید جی اپنے شلوکاں راہیں منگھاں توں ایس طرحاں نصیحت کردے نیں:

فریدا بے توں عقل لطیف کالے لکھ نہ لیکھ

اپنے گریوان میں سر نیواں کر کے ویکھ (15)

گورونانک دے فلسفے وچ جتھے دوجیاں دیاں غلطیاں نے کمزوریاں اتے نظر رکھن توں منع کیتا، اوتھے دوجیاں داندائق (نیچ سمجھ کے غریباں دایا عورت ہون اتے) اڈان توں پوری طرح منع کیتا اے۔ تے ایہو جیہا سیکھ (جیہدا مطلب طالب علم اے) سیکھ دھرم توں خارج ہو جاندا اے۔ سیکھ فلسفے وچ عورت دی عزت تے احترام دا فلسفہ دوجیاں توں وکھرا اے۔ عورت وارث اے۔ عورت توں باپ دی جائیداد وچ حصہ پورا اے۔ عورت مذہبی طور تے ہر رسم رواج وچ حصہ لے سکدی اے تے مرد دے پوری طرحاں برابر اے۔ اوہ کسے طور وی مرد توں گھٹ نہیں اے۔ گورونانک صاحب جی نے گورو گرنٹھ صاحب وچ انسان دوست لئی اک اجیہا سنیہا دتا اے، جیہڑا ایس گل توں ثابت کردا اے کہ عورت دا جو مقام گورو گرنٹھ صاحب وچ اے، اوہ کسے نے وی معاشرے وچ سماجی طور تے نہیں دتا گیا:

(محلہ پہلا)

بھنڈ جیئے بھنڈ نمینے بھنڈ مگن ویاہو
بھنڈو ہووے دوستی بھنڈو چلے راہو
بھنڈ موآ بھنڈ بھالینے بھنڈ ہووے بندھان
سو کیوں مندا آ کھینے جت جھینے راجان

بھنڈ ہوہی بھنڈ او پتجے بھنڈے باجھ نہ کوئے
نانک بھنڈے باہرا اکو سچا سوئے
جت کھ سدا سالاپیے بھاگا رتی چار
نانک تے مکھ اُجلے تے سچے دربار (16)

آدی دا وجود عورت دے اندر پیدا ہوندا اے تے اوہ اوتھوں ای جنم لیندا اے۔ عورت نال ای ایس دی منگنی تے ویاہ ہوندا اے۔ عورت نال ای دوستی کردا اے۔ عورت ای اوس ٹوں منزل تیک لے کے چلدی اے۔ عورت دے مرن مگروں اوس ٹوں فیر عورت دی لوڑ ہوندی اے۔ عورت دے پنا ایس دا وجود بے کار اے۔ فیر کیوں اوس ٹوں بُرا بھلا آکھدے او۔ اوہ تہاڈے درگے بادشاہاں ٹوں جنم دیندی اے۔ ایس دھرتی اتے عورت توں پنا کسے دا وجود نہیں۔ وجود ہے تاں صرف اوس اکال پرکھ (خدا تعالیٰ) جس منکھ نے اوس پر بھو دے جس گائِن کیجے، اوہ ہی سب توں سندر ہے تے جس نے سب دی عزت کیجی اوہ منکھ دا پر بھو دے دربار وچ کھ روشن ہووے گا۔ گورو نانک فلسفے وچ عورت دی عزت تے تکریم دے نال نال اوہدے برابر ہون دی گل وی کیجی گئی اے۔ برابر ہونا ہر منکھ دامنڈ ہلا حق اے۔ ایس روزانہ کسے نوں لوڑ توں ودھ اہمیت دیندے آں جد کہ کسے ٹوں اہمیت ای نہیں دیندے۔ پر گورو گرنتھ صاحب وچ سارے برابر نہیں۔ اوہ سکھ ہون یا کسے ہور دھرم دامنن والے:

نہ کو پیری نہیں بیگانہ

سگل سنگ ہم کو بن آئی (17)

کوئی وی ویری نہیں نہ ای کوئی بیگانہ اے۔ سبھی ساڈے سنگی ساتھی نیں تے اکو داتا دے پیدا کیجے ہوئے نیں۔ ایس طرح اج کل گلوبل وچ دی گل ہوندی اے۔ گورو صاحبان شروع توں ای تمام منکھاں لئی اک ای گل کردے نیں۔ گورو گرنتھ صاحب 36 مہان پُرکھوں دی بانی (عزت مآب شخصیات دا کلام) تقریباً 31 راگاں وچ براجمان نیں۔ ایہناں ساریاں نے دھرم توں اگے ہو کے انسان دوستی تے انسانیت دی گل کیجی اے۔ سکھ گوروواں توں وکھ مسلمان فقیر وی ہن تے نیویں ذات والے ہندو وی۔ سکھ فلسفے وچ سارے برابر۔ کسے ٹوں وی دوجیاں اُتے اُچھائی حاصل نہیں۔ اوہ رب سب دا اے۔ سارے ای اوس دے اک ہون اُتے ایمان رکھدے نیں، تے جو نہیں رکھدے اوہ وی ساڈے لئی ستکار تے مان جوگ نیں۔ گورو گرنتھ صاحب ایس بارے فرماندے نیں:

مہروان صاحب مہروان

صاحب میرا مہروان

جی سگل کو دے دان۔ رہاؤ۔

تو کا ہے ڈھولے پرانیاں تندر رکھے سر جہار

جن پیدا ئش تو کیا سوئی دے آدھار (18)

اوہ سارے جیو (سہا لین والے) ٹوں ہر شے بخشش کردا اے۔ اے فانی بند یو، تئیں بد نیت ہوندے او، اوہ ہر تھیں تہا ڈی رکھی کردا اے۔ گورو ناک فلسفے وچ نیت خراب کرن والے لئی کوئی تھیں نہیں۔ اوہ خوف یا غرور وچ رب ٹوں نہ منے؛ پر اوہ نیت جتھے وی کرے گا، او تھے اوس ٹوں اوہدی نیت دا پھل لہجے جائے گا۔ اوس دی نیت وچ کسے وی تھیں فرق نہ آوے۔ گورو صاحب کا فرمان ہے:

سبھے سا کھجیو ال سدا این

تو کسے نہ دسبھے باہر جیو (19)

سبھ اک برابر نیں، کوئی وی خدا دی خدائی توں باہر نہیں۔ فیرا لیس سنسار وچ حرص، ہوس، ہوئے دی گل نہیں ہونی چاہیدی۔ اکو ہی مٹی دے سارے بنے ہوئے آں۔ سبھ نے اکو مٹی وچ جانا اے۔ کسے نوں کسے تے کوئی وڈیائی نہیں۔ وڈیائی صرف اوس پر بھو پر ماتما دی اے، جیہڑا سبھ دا پالنتھار اے تے اوس نے سارے دھرماں دے من والیاں نوں اکو طرح پیدا کیتا اتے اوہناں وچ اکو طرح دے انگ دتے ہن۔ فیہر ہنکار کس گل دا اے۔ آؤ گورو صاحب دے دتے اُپدیش ہوئے ایس مارگ تے پوری طرح عمل کریئے تاں جے سنسار دے پنج چوراں کام، کرودھ، لو بھ، موہ، ہنکار داناش ہووے تے اسی سارے اک دوجے نوں ہنکار، براہرتا تے سیوا کر کے دھرتی تے مشکلاں نوں گھٹ کریئے۔

☆☆☆

References:

- * Assistant Professor, Department of Punjabi, G.C.U, Lahore.
- 1- Stroup, Herbert, Four Religion of The Asia, New yark, 1968, p 191.
- 2- Muhammad Iqbal, Dr.- Baang-e-Dra (Ali Gharh: Educatinal Book House, 1993)253.
- 3- Macauliffe, M. A The Sikh Religion. Vol. I Oxford: 1909, Introuduction page.
- 4- Siri Guru Granth Sahib, (Amertser: Perakash Shromni Gurudwara Perbhndhk Commettee)Ang 956.
- 5- As Above, Ang 62.
- 6- As Above, Ang 13.
- 7- As Above, Ang 25.
- 8- As Above, Ang 599.
- 9- Muhammad Iqbal, Dr.- Baang-e-Dra, 274.
- 10- Siri Guru Granth Sahib, Ang 15.
- 11- As Above, Ang 141.
- 12- As Above, Ang 15.
- 13- As Above, Ang 1245.
- 14- As Above, Ang 141.
- 15- As Above, Ang 1378.
- 16- As Above, Ang 473.
- 17- As Above, Ang 1299.
- 18- As Above, Ang 724.
- 19- As Above, Ang